

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.032:061.213

Зоряна УДИЧ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ПЛАСТОВОГО ВИХОВНИКА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються головні вимоги до вихователя молоді, котрі були сформовані в процесі історичного розвитку Пласту, і проаналізовані джерела, раніше невідомі у наукових колах. Дослідження проводиться з метою вироблення рекомендацій щодо підготовки вчителів до організації самовиховання учнів старших класів загальноосвітньої школи.

В статье рассмотрены и определены главные требования для воспитателя молодежи, которые были сформированы в процессе исторического развития Пласту, и проанализированы источники, которые научное сообщество прежде не знало. Исследование проводится с целью определения рекомендаций в подготовке учителей к организации самовоспитания учеников старших классов общеобразовательной школы.

The author has considered and determined how the main requirements for a youth educator were formed in the process of historical development of Plast, and analyzed the sources the scientific community did not know before. The research was done in order to recommend some requests and teachers' training for organizing the young people self-education.

Сьогодні, у час, коли триває реформа освіти в Україні, суспільство і держава висувують нове бачення особистості школяра і нові вимоги до педагогів. Саме тому підготовка майбутніх учителів-вихователів, учителів-наставників у самовихованні та самоосвіті учнів вимагає реалізації новітніх технологій, застосування позитивного досвіду зарубіжних педагогів і здобутків вітчизняних громадських організацій, метою яких є виховання та створення умов для самовиховання підростаючого покоління.

Загальна чисельність зареєстрованих молодіжних організацій в Україні станом на кінець 2007 р. сягала 269 [6]. З них 140 мають статус всеукраїнських молодіжних громадських організацій [12]. Лише деякі з них декларують своє самовиховне спрямування. До таких організацій належить Пласт – Національна Скаутська організація України (далі – Пласт).

Сучасні дослідження діяльності Пласту в історичному ракурсі щодо його становлення та розвитку здійснили В. Окаринський, М. Пантюк, Б. Савчук, О. Сич, Я. Луцький, В. Стецько; щодо регіональної специфіки діяльності Пласту і національного виховання – І. Андрухів, М. Баяновська, Ю. Поліщук; щодо особливостей фізичного виховання, здорового способу життя та формування несприйнятливості до вживання наркогенних речовин – П. Мартин, М. Окаринський; в контексті скаутських організацій щодо самовиховання дітей та підлітків і їх соціалізації – Л. Ярова, С. Диба; особливості виховного процесу в Пласті досліджувала Ю. Жданович.

Аналіз останніх наукових досліджень з питань організації виховної роботи молоді в системі Пласту виявив недостатнє наукове обґрунтування психолого-педагогічної підготовки виховників у Пласті, досвіду в менеджменті самовиховним процесом молоді та відсутність методичних рекомендацій щодо використання даного досвіду в процесі професійної підготовки вчителів до організації самовиховання школярів.

Метою нашого дослідження є з'ясування психолого-педагогічних вимог до виховника в процесі історичного розвитку Пласту.

Пласт – це молодіжна організація, яка має найбільш тривалу серед інших громадських об'єднань історію своєї діяльності. Маючи підґрунтя й основи світового скаутського руху, український Пласт виробив властиві лише йому національні риси і своєрідну систему патріотичного виховання молоді та старшого покоління. При цьому він позиціонує себе як неполітична і позаконфесійна молодіжна організація. Ідеологами і засновниками Пласту у 1911 р. стали Петро Франко (син Івана Франка), Іван Чмола та Олександр Тисовський. Відтоді і до сьогодні основною його метою його діяльності є: «сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; виховувати молодь як свідомих, відповідальних і повноправних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства на ідейних засадах Пласту» [18, с. 2].

Підтвердженням того, що ця мета успішно реалізується, є багаторічна історія цієї організації та життя і діяльність видатних історичних осіб України – вихованців Пласту, представників усіх напрямків еліти різного часу (Ю. Охримовича, Ю. Косач, М. Колесси, Ю. Дороша, О. Гаврилюка, В. Грищенко, В. Яніва, С. Бандери, Р. Шухевича, Д. Мирона, О. Кандиби-Ольжича, Л. Храпливої, Г. Мороз, І. Климів, З. Коссака, В. Кубійовича, О. Субтельного, А. Фіголя, Б. Кравціва, С. Щуровського, Д. Скоропадського, Я. Старуха, А. Антоновича та багатьох інших) [13, с. 118–131].

Відколи зародився Пласт і до сьогоднішнього дня триває розробка професіограми пластового виховника. Варто зазначити, що в обговоренні цього питання брали участь не лише засновники та ідеологи Пласту, а й педагоги, досвідчені пластові виховники. Найбільш вагомий внесок у формування уяви про функції і вимоги до виховника та пластової системи виховання розробив один із засновників Пласту О. Тисовський. Він відзначав, що виховник не має бути для юнака ідеалом чи зразком, оскільки будь-яка його помилка може призвести до розчарування і втрати довіри з боку підопічних, а також повинен мати постійний поступ у власному вдосконаленні [19, с. 4–5]. Найбільш ґрунтовно основні прикмети виховника описав А. Фіголь у своєму декалозі від 1946 р. «Роля виховника в Пласті» (авторизоване виправлення мови тексту): віра в юнаків; запал, зосереджений на щасті юнаків; безмежна довіра до Пласту, його виховної програми; усвідомлення виховником того, що для юнака Пласт – це гра, а для виховника гра є засобом впливу на підлітків; розуміння виховником того, що для юнацтва він і є Пласт; послідовність у виконанні виховником намічених напрямків виховання з енергією і витривалістю, терпимістю і добрим настроєм; вміння виховника відсунути себе на другий план і дати можливість юнацтву самовиражатися і самореалізовуватися; наявність у виховника постійного бажання самовдосконалюватися і навчатися нових форм, методів і прийомів впливу на юнацтво; налагодження співпраці з родиною юнака, школою, церквою, місцевою пластовою владою для добра як поодиноких пластунів, так і для цілої пластової громади; постійне прагнення виховника перебувати серед природи і любов до її Творця [14, с. 25].

Л. Палій у статті «До питань пластового виховання» (1950 р.) пропонує з'ясувати, чи надається людина до виховної праці, відповівши на ряд запитань, серед яких: «Чи я свідомо свого морального права вимагати довіри в юначки? Чи мій щоденний поступ може бути прикладом для юначки? Чи я стало поглиблюю власні знання? Чи є у мене бажання та запал передати свої уміння молодшим подругам?» [16, с. 58].

До переліку цих питань наприкінці 90-х років ХХ ст. в пластовій методичній літературі було запропоновано додати наступні: «Чи вважаю я себе завершеною, повністю сформованою особистістю, чи є в мене резерви внутрішнього росту і розвитку? Чи достатньо я впевнений у собі? Чи здатний я терпимо сприймати різні точки зору? Чи здатний я сприймати критику, яка буде корисною для мого особистого і професійного розвитку? Чи знаю я в дійсності, як мої юнаки сприймають світ, яким здаюся їм я? Що для мене є переважаючим орієнтиром – люди чи об'єкти? Чи намагаюся я встановити причину складнощів або бажання, які можуть виникнути в юнака при здачі чергової проби, вмлості? Чи пробуджує мій стиль виховання в юнаків інтерес, відповідальність і активну позицію до життя Пласту в цілому і гуртка зокрема?» [1, с. 21].

Найбільше проблема особистості і вимог до виховника піднімалася й розроблялася у пластовій пресі в 70-х роках минулого століття, в період існування організації у середовищі української діаспори. Так, у 1970 р. в «Пластовому шляху» – офіційному пластовому виданні – з'явилися ряд статей, присвячених питанням виховництва у Пласті. Серед них стаття О. Кандиби, який у своїх роздумах про чинники успішної виховної діяльності в Пласті

наголошував на тому, що пластові провідники-виховники «мають бути живими прикладами для наслідування» і «позитивно настроєними до життя, любити молодь та мати природні зацікавлення виховною роботою», а щоб їхня праця мала успіх, вони мають володіти навичками співпраці із сім'єю і школою свого юнацтва та церквою [7, с. 71].

В. Маланчій у своїй статті «Пластова метода в юнацтві» відзначає, що виховник є не окремим контролюючим елементом юнацького гуртка, а його членом, що сприяє налагодженню дружлюбного, щирого спілкування і взаємодії між ним та дітьми [11, с.88]. Більш конкретні прикмети виховника запропонував В. Палієнко. Він визначив, зокрема, вимоги до виховника, серед яких: наявність організаційних вмінь і навичок та досвід групової роботи; наявність лідерських якостей, уміння планувати і розподіляти відповідальність; любити своїх вихованців та вміти завоювати їхню довіру і прихильність; практикувати життя у природі як основу пластування; мати гідну пластову поставу та бути позитивним прикладом, щоб завоювати авторитет як в дітей, так і в їхніх батьків [15, с. 92–93].

О. Хабурський наполягав на тому, що індивідуальність виховника, його особистий приклад, авторитет та атмосфера в гуртку лежить в основі успішного виховного процесу. Щодо спеціальних знань, необхідних виховнику, він виокремлював знання з основ вікової психології для розуміння психічних процесів, особливостей психічного розвитку та оволодіння методами впливу на неї [21, с. 94]. Про важливість уміння пластового виховника використовувати емоційну сферу у виховному процесі ще у 1973 р. наголошувала Т. Горохович. Вона ж, опираючись на праці В. Сухомлинського та Г. Ващенко, стверджувала, що неможливо досягнути успіху у вихованні юнацтва, застосовуючи накази і очікуючи «сліпого послуху» [4, с. 58]. Не оминула увагою й обговорення питання оптимального віку для виховників юнацтва.

Найбільш аргументовано до цієї проблеми підійшла Х. Томків, котра вважала, що найкращим виховником для юнацтва може бути саме старшопластун, зважаючи на його вік, близький до юнацького [20, с. 99]. Х. Мазуркевич-Бардин закликала виховників пам'ятати про те, що юнацтво не любить сарказму, недовіри, несправедливості, зарозумілості та невдач з приводу нездійснених планів. Якщо впорядник у своїй праці зможе оминати ці основні помилки, то він не лише отримає позитивний авторитет, а й досягне успіху в організації самовиховного середовища юнацтва [10, с. 43]. В. Соханівський до основних вимог до виховника відніс ще вміння правильно оцінювати й розуміти ситуацію, знати мотивацію поведінки своїх юнаків та їх потреби [17, с. 45].

У пластовій пресі неодноразово обговорювалося питання психічного та фізичного розвитку юнацтва. Так, О. Кульчицький (1954 р.) розглянув своєрідність пластового виховання, самовиховання крізь призму побудови психіки відповідно до юнацького віку [9]. І. Головінський (1968 р.), опираючись на досягнення відомих психологів, звертав увагу виховників на основні чинники, котрі впливають на психічний розвиток юнацтва [3]. На сторінках пластової періодики також час від часу з'являється дискусія стосовно того, чи може юнак одночасно бути впорядником новацтва або юнацтва. Найбільш об'єктивно до висвітлення цієї проблеми підійшла Р. Герасимів (1970 р.), котра охарактеризувала всі основні фізичні та психічні зміни і потреби юнака у цей період й аргументовано стверджує, що юнацтво не повинно брати участі у виховній діяльності [2, с. 116].

Як відзначає В. Колодчин, «Пласт не є організацією самою для себе, а є органічною частиною українського громадянства» (1951 р.) [8, с. 59]. Тому у період відновлення діяльності Пласту в Україні на початку 90-х років ХХ ст. відбулося переосмислення та адаптація підготовки виховників до організації самовиховання юнацтва згідно нових вимог суспільства, останніх досягнень в галузі педагогіки та психології. До важливих атрибутів пластового виховника також віднесено терпеливість, талант абстрактного мислення та сильне й свідоме бажання бути пластовим виховником [5, с. 4].

Загалом усі розглянуті нами статті щодо виховного процесу в Пласті на різних етапах розвитку організації засвідчили, що ключова роль в реалізації самовиховання юнацтва в Пласті належить виховнику, а в основі його підготовки та вимог до нього лежать наукові психолого-педагогічні обґрунтування. Під час підготовки виховника у Пласті питому увагу відводять формуванню у нього мотивації до виховної роботи, виявленню і розвитку необхідних рис та якостей, його фаховій компетенції.

Аналіз пластової літератури щодо формування вимог і уявлення про особистість виховника продемонстрував всебічний підхід різних авторів до з'ясування цього питання, засвідчив їх формування на основі поступального розвитку організації та тих вимог, котрі висуває суспільство, і умов, які створює держава у вихованні підростаючого покоління. Підсумовуючи та узагальнюючи наше дослідження, ми визначили такі основні індивідуальні психолого-педагогічні вимоги до особистості виховника, котрий залучає і надає педагогічну підтримку молоді у самовихованні: тактовність, толерантність, врівноваженість; чесність і справедливість; ерудованість і компетентність; наполегливість, сумлінність і відповідальність; комунікабельність, життєрадісність і енергійність; цілеспрямованість і гнучкість; наявність організаційних задатків та креативного мислення.

Перспективи подальшого дослідження позитивного досвіду організації самовиховання юнацтва в Пласті, а також фахової підготовки виховників до створення відповідних умов і залучення до цього процесу молоді полягатимуть у виробленні ефективної моделі фахової підготовки вчителів-наставників школярів у самовихованні, з'ясуванні вимог до їх особисті, а також рівнів, показників, критеріїв їх готовності реалізовувати основну мету навчально-виховного процесу у школі: навчити учнів вчитися і самовдосконалюватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховник і гурток // В Дорогу. Журнал виховників юнацтва. – 1999. – Ч. 2. – С. 20–21.
2. Герасимів Р. Юнак як виховник / Роксолана Герасимів // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25). – С. 112–117.
3. Головінський І. Психологічні основи юнацького пластування / Іван Головінський // Пластовий шлях. – 1968. – Ч. 1 (16) – С. 32–41.
4. Горохович Т. Роля емоцій у розвитку особистості / Тоня Горохович // Пластовий шлях. – 1973. – Ч. 2 (37). – С. 53–59.
5. Грималюк Є. Пластовий виховник // Цвіт України. – 1994. – Ч. 6 (26). – С. 2–4.
6. Інформаційно-аналітична довідка про результати діяльності Міністерства юстиції та його територіальних органів з питань легалізації об'єднань громадян, інших громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/13796> – Заголовок з екрану.
7. Кандиба О. Пластова метода / Олег Кандиба // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25). – С. 68–73.
8. Колодчин В. Нові умови – новий підхід до пластового виховання (Доповідь виголошена 15 квітні 1951 р. в Нью-Йорку на Пластовій Конференції) / Василь Колодчин // Пластовий шлях. – 1951. – Ч. 5 – С. 57–63.
9. Кульчицький О. Психологічна проблематика пластового виховання / Олександр Кульчицький // Пластовий шлях. – 1954. – Ч. 7. – С. 49–67.
10. Мазуркевич-Бардин Х. Завдання Пласту – виховати провідників / Христина Мазуркевич-Бардин // Пластовий шлях. – 1968. – Ч. 3–4 (18–19) – С. 41–48.
11. Маланчій В. Пластова метода в юнацтві / Віра Маланчій // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25) – С. 87–90.
12. Молодіжні громадські організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?jsessionid=9E126017BD6B5E68A64D362732DF0566?art_id=73927&cat_id=66190 – Заголовок з екрану.
13. Окаринський В. М. Український скаутський рух (1911–1944 рр.). – [Монографія] / Володимир Михайлович Окаринський. – Тернопіль, 2006. – 264 с.
14. Палієнко В. До проблеми провладу і виховання в уряді Пластового юнацтва / Василь Палієнко // Пластовий шлях. – 1967. – Ч. 4 (15). – С. 24–31.
15. Палієнко В. Кадра виховників. Уведення до проблеми: «Пластовий виховник» / Василь Палієнко // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25). – С. 91–93.
16. Палій Л. До питань пластового виховання / Ліда Палій // Пластовий шлях. – 1950. – Ч. 1 (4). – С. 57–65.
17. Соханівський В. Не знаючи юнака – неможливо його виховувати (Гутірка з виховниками на вишколі) / Володимир Соханівський // Пластовий шлях. – 1979. – Ч. 1 (56). – С. 40–46.
18. Статут «Пласт – Національна Скаутська Організація України». – Львів, 1999. – 9 с.
19. Тисовський О. Кудюю йти? / Олександр Тисовський // Пластовий шлях. – 1930. – Ч. 1 – С. 2–6.
20. Томків Х. Кадра виховників і УСП / Христина Томків // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25). – С. 97–102.
21. Хабурський О. Кадра виховників / Олександр Хабурський // Пластовий шлях. – 1970. – Ч. 1–2 (24–25). – С. 94–97.